ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
JULIANE KOKOTT
της 6ης Μαΐου 2010 [1]

I — Εισαγωγή

1. Η παρούσα διαδικασία λόγω παραπομπής δίδει στο Δικαστήριο την ευκαιρία να διευκρινίσει τη νομολογία του επί των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας σε σχέση με τις προϋποθέσεις που ισχύουν για την απόλυση μεγαλύτερων σε ηλικία εργαζομένων [2]. Στη συνάφεια αυτή για πρώτη φορά καλείται το Δικαστήριο να προβεί επίσης σε οριοθέτηση μεταξύ έμμεσης και άμεσης δυσμενούς διακρίσεως λόγω ηλικίας.

2. Αντικείμενο της παρούσας διαδικασίας είναι μια ρύθμιση του δανικού εργατικού δικαίου η οποία προβλέπει ότι εργαζόμενοι οι οποίοι έχουν απασχοληθεί αδιαλείπτως σε έναν εργοδότη για μεγάλο χρονικό διάστημα πρέπει να εισπράττουν αποζημίωση στην περίπτωση απολύσεώς τους. Ωστόσο, αυτή η αποζημίωση απολύσεως δεν καταβάλλεται σε πρόσωπα τα οποία μπορούν ήδη να συνταξιοδοτηθούν. Τούτο ισχύει και στην περίπτωση κατά την οποία ο εν λόγω εργαζόμενος επιθυμεί να αναζητήσει νέα εργασία καθώς, και στην περίπτωση κατά την οποία πρέπει να υποστεί οικονομικές απώλειες σε σχέση με το ύψος της συντάξεώς του, υπό τη μορφή μειώσεως λόγω πρόωρης συνταξιοδοτήσεως, εφόσον επιθυμεί την άμεση συνταξιοδότησή του.

3. Το διαφιλονικούμενο ζήτημα αν η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας που ισχύει στο πλαίσιο του δικαίου της Ενώσεως ενδέχεται να επηρεάζει και τις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών [3] («οριζόντια άμεση ενέργεια»), είναι άνευ σημασίας στην υπό κρίση υπόθεση. Πράγματι, η κύρια δίκη αφορά μια «κάθετη» έννομη σχέση μεταξύ ενός εργαζομένου και του εργοδότη του που είναι οργανισμός δημοσίου δικαίου [4].

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Βλ., συναφώς, τη θεμελιώδους σημασίας απόφαση της 16ης Οκτωβρίου 2007, C-411/05, Palacios de la Villa (Συλλογή 2007, σ. I-8531).

3 — Αποφάσεις της 22ας Νοεμβρίου 2005, C-144/04, Mangold (Συλλογή 2005, σ. I-9981, ιδίως σκέψη 77), και της 19ης Ιανουαρίου 2010, C-555/07, Kücükdeveci (Συλλογή 2010, σ. I-365, ιδίως σκέψη 51)· ως προς την κριτική που δέχθηκε η νομολογία αυτή βλ., αντί πολλών, τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mazák της 15ης Φεβρουαρίου 2007 επί της υποθέσεως Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, ιδίως σημεία 79 έως 97 και 105 έως 139), και της γενικής εισαγγελέα Sharpston της 22ας Μαΐου 2008 επί της υποθέσεως Bartsch (C-427/06, Συλλογή 2008, σ. I-7245, ιδίως σημεία 31 έως 65 και 79 έως 93).

4 — Άλλως έχουν τα πράγματα στην εκκρεμούσα υπόθεση Rosenbladt (C-45/09) της οποίας η επ' ακροατηρίου συζήτηση ενώπιον του Δικαστηρίου διεξήχθη την ίδια ημέρα με την υπό κρίση υπόθεση και στην οποία η γενική εισαγγελέας Trstenjak διάβασε τις προτάσεις της στις 28 Απριλίου 2010.

II — Νομικό πλαίσιο

Α — *Το δίκαιο της Ενώσεως*

4. Το ενωσιακό νομικό πλαίσιο της παρούσας διαφοράς καθορίζεται από την οδηγία 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, της 27ης Νοεμβρίου 2000, για τη διαμόρφωση γενικού πλαισίου για την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και την εργασία[5]. Σκοπός της εν λόγω οδηγίας είναι, όπως προκύπτει από το άρθρο της 1,

«η θέσπιση γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεων, ειδικών αναγκών, ηλικίας ή γενετήσιου προσανατολισμού στον τομέα της απασχόλησης και της εργασίας, προκειμένου να υλοποιηθεί η αρχή της ίσης μεταχείρισης στα κράτη μέλη.»

5. Το άρθρο 2 της οδηγίας 2000/78, το οποίο επιγράφεται «Η έννοια των διακρίσεων», προβλέπει τα εξής:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η αρχή της ίσης μεταχείρισης σημαίνει την απουσία άμεσης ή έμμεσης διάκρισης για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1.

2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1:

α) συντρέχει άμεση διάκριση όταν, για έναν από τους λόγους που αναφέρονται στο άρθρο 1, ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο·

β) συντρέχει έμμεση διάκριση όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ενδέχεται να προκαλέσει μειονεκτική μεταχείριση ενός προσώπου μιας ορισμένης θρησκείας ή πεποιθήσεων, με μια ορισμένη ειδική ανάγκη, μιας ορισμένης ηλικίας, ή ενός ορισμένου γενετήσιου προσανατολισμού, σε σχέση με άλλα άτομα εκτός εάν:

i) η εν λόγω διάταξη, κριτήριο ή πρακτική δικαιολογείται αντικειμενικά από έναν θεμιτό στόχο και τα μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία […]

[…]».

5 — ΕΕ L 303, σ. 16.

6. Το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78 ορίζεται στο άρθρο της 3:

«1. Εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα, η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά:

[…]

γ) τις εργασιακές συνθήκες και τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών

[…]».

7. Το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78, το οποίο αφορά τη «[δ]ικαιολογημένη διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας», προβλέπει μεταξύ άλλων τα εξής:

«1. Κατά παρέκκλιση εκ του άρθρου 2 παράγραφος 2, τα κράτη μέλη δύνανται να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας διαφορετική μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία.

Αυτή η διαφορετική μεταχείριση μπορεί ιδίως να περιλαμβάνει:

α) την καθιέρωση ειδικών συνθηκών για την πρόσβαση στην απασχόληση και την επαγγελματική κατάρτιση, για την απασχόληση και την εργασία, συμπεριλαμβανομένων των όρων απόλυσης και αμοιβής, για τους νέους, τους ηλικιωμένους και τους εργαζομένους που συντηρούν άλλα πρόσωπα, προκειμένου να ευνοείται η επαγγελματική τους ένταξη ή να εξασφαλίζεται η προστασία τους·

[…]»

8. Ως καταληκτική προθεσμία για τη μεταφορά της οδηγίας 2000/78, το άρθρο 8, παράγραφος 1, ορίζει τη 2α Δεκεμβρίου 2003.

B — *Η εθνική νομοθεσία*

9. Ως προς το δανικό δίκαιο, το νομικό πλαίσιο της παρούσας διαφοράς χαράσσει ο Lov om retsforholdet mellem arbejdsgivere og funktionærer (Funktionærlov – FL) [6].

6 — Νόμος περί υπαλλήλων, ως έχει βάσει των νόμων 224 της 19ης Μαΐου 1971 και 287 της 24ης Απριλίου 1996 (βλ., συναφώς, τη νέα δημοσίευση στην LBK αριθ. 68 της 21ης Ιανουαρίου 2005).

10. Το άρθρο 2a του FL έχει ως εξής:

«1) Σε περίπτωση απολύσεως μισθωτού εργαζομένου ο οποίος έχει απασχοληθεί ανελλιπώς στην ίδια επιχείρηση επί δώδεκα, δεκαπέντε ή δεκαοκτώ έτη, ο εργοδότης, αν καταγγείλει τη σχέση εργασίας, υποχρεούται να καταβάλει στον εργαζόμενο ποσό αποζημιώσεως ίσο προς έναν, δύο ή τρεις μισθούς αντιστοίχως.

2) Η διάταξη της παραγράφου 1 δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση που, κατά τον χρόνο που καταγγέλλεται και λύεται η σχέση εργασίας, ο εργαζόμενος δικαιούται συντάξεως γήρατος.

3) Δεν οφείλεται αποζημίωση απολύσεως, στην περίπτωση που ο εργαζόμενος, κατόπιν της καταγγελίας της συμβάσεως εργασίας από τον εργοδότη, πρόκειται να λάβει σύνταξη γήρατος από τον εργοδότη και ο εργαζόμενος είχε υπαχθεί στο οικείο πρόγραμμα συνταξιοδοτήσεως προ της συμπληρώσεως του 50ού έτους του.

[…]

5) Η διάταξη της παραγράφου 1 εφαρμόζεται επίσης σε περίπτωση απολύσεως άνευ σπουδαίου λόγου.»

11. Όπως παραθέτει το αιτούν δικαστήριο, το δανικό Højesteret [7] ερμηνεύει, με πάγια νομολογία του [8], το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL υπό την έννοια ότι η δυνατότητα εισπράξεως συντάξεως γήρατος αποκλείει την αξίωση καταβολής αποζημιώσεως απολύσεως ανεξαρτήτως του αν ο απολυθείς υπάλληλος επιθυμεί πράγματι να εισπράττει σύνταξη ή όχι. Τούτο ισχύει και στην περίπτωση που τυχόν καταβολή, κατά τον χρόνο της απολύσεως, συνεπάγεται μείωση της συντάξεως γήρατος σε σχέση με το ποσό το οποίο θα καταβαλλόταν σε περίπτωση συνταξιοδοτήσεως σε μεταγενέστερο χρόνο (μείωση συντάξεως λόγω πρόωρης συνταξιοδοτήσεως).

III — Τα πραγματικά περιστατικά και η κύρια δίκη

12. Ο Ole Andersen, γεννηθείς στις 31 Μαΐου 1943, προσελήφθη από τη Region Syddanmark [9] (πρώην Sønderjyllands Amtsråd [10]) ως υπάλληλος την 1η Ιανουαρίου 1979. Με έγγραφο της 22ας Ιανουαρίου 2006, η Διοικητική Περιφέρεια Νότιας Δανίας κατήγγειλε τη σύμβαση για το τέλος Αυγούστου 2006 επικαλούμενη συναφώς ότι δεν είχε εμπιστοσύνη στις ικανότητες του O. Andersen να εκπληρώνει τα καθήκοντά του με ικανοποιητικό και αμερόληπτο τρόπο. Ωστόσο, με διαιτητική απόφαση διαπιστώθηκε στη συνέχεια ότι ο O. Andersen δεν ήταν υπαίτιος για τις προσαπτόμενες σε αυτόν παραβάσεις καθήκοντος και διέταξε να του καταβληθεί αποζημίωση αντιστοιχούσα

7 — Ανώτατο Δικαστήριο της Δανίας.

8 — Βλ. π.χ. απόφαση του Højesteret της 7ης Δεκεμβρίου 1988, *Ugeskrift for Retsvæsen* 1989, σ. 123 Η.

9 — Διοικητική Περιφέρεια Νότιας Δανίας.

10 — Περιφερειακό Συμβούλιο της Νότιας Δανίας.

σε μισθούς τεσσάρων μηνών λόγω καταχρηστικής απολύσεως [11].

13. Κατόπιν της απολύσεώς του, ο O. Andersen ζήτησε με ηλεκτρονικό μήνυμα της 2ας Οκτωβρίου 2006 να του καταβληθεί επιπλέον αποζημίωση λόγω απολύσεως βάσει του άρθρου 2a, παράγραφος 1, του FL, αντιστοιχούσα σε τρεις μισθούς επικαλούμενος συναφώς την άνω των δεκαοκτώ ετών υπηρεσία του στην Περιφέρεια Νότιας Δανίας. Με έγγραφο της 14ης Οκτωβρίου 2006, η Περιφέρεια Νότιας Δανίας αρνήθηκε την καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως επικαλούμενη το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL. Υποστήριξε με το έγγραφό της ότι ο O. Andersen δεν εδικαιούτο την αποζημίωση αυτή, διότι κατά τον χρόνο της εξόδου του από την υπηρεσία είχε συμπληρώσει το 23ο έτος και, ως εκ τούτου, μπορούσε να ζητήσει την καταβολή συντάξεως.

14. Ο O. Andersen κατά τον χρόνο απασχολήσεώς του στην Περιφέρεια Νότιας Δανίας καλυπτόταν από ένα συνταξιοδοτικό σύστημα προβλεπόμενο από συλλογική σύμβαση. Ο O. Andersen, κατέβαλλε κάθε μήνα το 1/3 των συνταξιοδοτικών εισφορών, ενώ η Περιφέρεια Νότιας Δανίας κατέβαλλε τα 2/3. Από τη συμπλήρωση του 60ού έτους, ο O. Andersen είχε τη δυνατότητα, βάσει των διατάξεων αυτού του συνταξιοδοτικού συστήματος, να επιλέξει την έξοδό του από την ενεργό υπηρεσία και τη συνταξιοδότησή του.

15. Το ύψος των προβλεπόμενων βάσει της συλλογικής συμβάσεως συντάξεων εξαρτάται μεταξύ άλλων από το πότε επιλέγει να συνταξιοδοτηθεί ο δικαιούχος. Όσο αργότερα συνταξιοδοτηθεί τόσο μεγαλύτερο είναι το ποσό της συντάξεως το οποίο θα του καταβάλλεται μηνιαίως. Εν προκειμένω, βάσει των στοιχείων τα οποία προσκόμισε η Περιφέρεια Νότιας Δανίας κατά τη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου [12], και τα οποία δεν αντικρούστηκαν, τα πράγματα έχουν ως εξής: σε περίπτωση παύσεως καταβολής εισφορών την 1η Αυγούστου 2006 και άμεσης αποχωρήσεως από την ενεργό υπηρεσία, το ύψος της συντάξεως γήρατος του O. Andersen θα ανερχόταν σε ετήσια βάση σε 125 374 δανικές κορώνες (DKK)· σε περίπτωση περαιτέρω καταβολής συνταξιοδοτικών εισφορών, χωρίς μεταβολή του ύψους τους, μέχρι την 1η Ιουνίου 2008, σε συνδυασμό με παράταση του χρόνου εξόδου του από την ενεργό υπηρεσία μέχρι της ανωτέρω ημερομηνίας, το ποσό της συντάξεως θα ανερχόταν αντιθέτως σε 152 611 DKK [13].

16. Ο O. Andersen επέλεξε να μην συνταξιοδοτηθεί μετά την απόλυσή του. Αντ' αυτού, δήλωσε ότι αναζητεί νέα εργασία.

17. Στις 12 Ιουλίου 2007, ο Ingeniørforeningen I Danmark [14], το οποίο ως συνδικάτο εκπροσωπεί τα συμφέροντα των μηχανικών στη

11 — Βάσει των στοιχείων των διαδίκων της κύριας δίκης τα οποία συγκλίνουν, η αποζημίωση αυτή στηρίζεται στο άρθρο 2b FL και μπορεί να σωρευθεί με την επίμαχη εν προκειμένω αποζημίωση του άρθρου 2a FL (βλ., συναφώς, και άρθρο 2a, παράγραφος 5 FL).

12 — Συναφώς, η Περιφέρεια Νότιας Δανίας αναφέρεται σε πληροφορίες που παρέσχε στον δικηγόρο του O. Andersen στις 30 Ιανουαρίου 2008 το Danske civil- og akademiingeniørers Pensionskasse.

13 — Επιπλέον, θα υφίστατο για τους ασφαλισμένους η δυνατότητα, από 1ης Ιανουαρίου 2007, να ενταχθούν σε ένα νέο συνταξιοδοτικό σύστημα, πράγμα το οποίο θα είχε ως συνέπεια για τον O. Andersen την αύξηση της συντάξεώς του από 1ης Ιουνίου 2008, και δη την είσπραξη 167 411 DKK κατ' έτος σε περίπτωση παύσεως καταβολής εισφορών από 1ης Αυγούστου 2006 και 176 544 DKK κατ' έτος σε περίπτωση εξακολουθήσεως καταβολής εισφορών μέχρι 1ης Ιουνίου 2008.

14 — Σύλλογος μηχανικών Δανίας.

Δανία, άσκησε αγωγή, ενεργώντας για λογαριασμό του O. Andersen, κατά της Περιφέρειας Νότιας Δανίας ζητώντας την καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως αντιστοιχούσας σε μισθούς τριών μηνών. Η διαφορά εκκρεμεί ενώπιον του Vestre Landsret, ήτοι του αιτούντος δικαστηρίου. Κατ' ουσίαν, ο ενάγων σύλλογος υποστηρίζει ότι η ρύθμιση του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, δυνάμει της οποίας δεν πρέπει να καταβληθεί στον O. Andersen αποζημίωση απολύσεως, συνεπάγεται δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας. Η εναγομένη αρνείται τούτο.

IV — Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως και η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

18. Με διάταξη της 14ης Νοεμβρίου 2008, που περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 19 Νοεμβρίου 2008, το Vestre Landsret ανέστειλε την ενώπιόν του διαδικασία και υπέβαλε στο Δικαστήριο το ακόλουθο ερώτημα για την έκδοση προδικαστικής απόφασης:

«Έχει η απαγόρευση αμέσων ή εμμέσων διακρίσεων λόγω ηλικίας, που περιέχεται στα άρθρα 2 και 6 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ του Συμβουλίου, την έννοια ότι δεν επιτρέπει σε κράτος μέλος να διατηρεί σε ισχύ νομική ρύθμιση στο πλαίσιο της οποίας ο εργοδότης, όταν καταγγέλλει τη σύμβαση εργασίας ενός εργαζομένου ο οποίος έχει απασχοληθεί αδιαλείπτως στην ίδια επιχείρηση επί δώδεκα, δεκαπέντε ή δεκαοκτώ έτη, υποχρεούται να καταβάλει κατά τον χρόνο καταγγελίας της συμβάσεως ποσό ίσο προς έναν, δύο ή τρείς μηνιαίους μισθούς, αντιστοίχως, αλλά η οποία προβλέπει ότι η εν λόγω αποζημίωση δεν οφείλεται στην περίπτωση που ο μισθωτός εργαζόμενος, αμέσως μετά την καταγγελία και τη λύση της συμβάσεως εργασίας του, δικαιούται να εισπράξει σύνταξη γήρατος από ταμείο συντάξεων στο οποίο έχει καταβάλει εισφορές ο εργοδότης;»

19. Στο πλαίσιο της ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασίας, προέβησαν σε γραπτές και προφορικές παρατηρήσεις, πέραν των δύο διαδίκων της κύριας δίκης, οι κυβερνήσεις της Δανίας και της Γερμανίας, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Στη γραπτή διαδικασία μετέσχον επίσης οι κυβερνήσεις των Κάτω Χωρών και της Ουγγαρίας.

V — Εκτίμηση

20. Με το ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ερωτά κατ' ουσίαν εάν αντιβαίνει στα άρθρα 2 και 6 της οδηγίας 2000/78 εθνική ρύθμιση βάσει της οποίας οι απολυμένοι εργαζόμενοι δεν δικαιούνται της νομοθετικά προβλεπόμενης αποζημιώσεως απολύσεως αν κατά τη λήξη της εργασιακής τους σχέσεως είχαν δικαίωμα να λάβουν σύνταξη γήρατος.

Α — *Προκαταρκτικές παρατηρήσεις σε σχέση με την εφαρμογή της οδηγίας 2000/78*

1. Οριοθέτηση της γενικής αρχής της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας

21. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο [15], η οδηγία 2000/78 δεν καθιερώνει την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως στον τομέα της απασχολήσεως και της εργασίας, αλλά έχει μοναδικό σκοπό –όπως αποδεικνύει ο τίτλος της και το άρθρο της 1– «τη θέσπιση, όσον αφορά τους εν λόγω τομείς, γενικού πλαισίου για την καταπολέμηση των διακρίσεων που εδράζονται σε διάφορους παράγοντες, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η ηλικία». Η απαγόρευση των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας πρέπει να θεωρείται γενική αρχή του δικαίου της Ενώσεως.

22. Ερειδόμενο στις ανωτέρω εκτιμήσεις, το Δικαστήριο έχει μέχρι τούδε στηριχθεί απευθείας στη γενική αρχή δικαίου της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας [16], προκειμένου σε δύο υποθέσεις να δώσει απάντηση σε προδικαστικά ερωτήματα και απεφάνθη ότι εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να «μην εφαρμόζ[ει]» εφόσον απαιτείται οποιαδήποτε διάταξη της εθνικής κανονιστικής ρυθμίσεως που είναι αντίθετη προς την εν λόγω απαγόρευση [17]. Ωστόσο, φαίνεται ότι πρόκειται συναφώς για ένα τέχνασμα για την επίλυση προβλημάτων δυσμενούς διακρίσεως στις έννομες σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες η οδηγία 2000/78 δεν έχει καθ' εαυτήν απευθείας εφαρμογή και, ως εκ τούτου, δεν μπορεί να υπερισχύσει του εθνικού δικονομικού ή εργατικού δικαίου [18].

23. Διεξοδική ανάλυση και εξέταση των δογματικών θεμελίων της αμφισβητούμενης οριζόντιας άμεσης ενέργειας των γενικών αρχών δικαίου ή των θεμελιωδών δικαιωμάτων μεταξύ ιδιωτών θα ήταν ασφαλώς συναρπαστική [19], εντούτοις δεν θα ήταν ενδεδειγμένη στη συγκεκριμένη περίπτωση. Πράγματι, εν προκειμένω το Δικαστήριο εξετάζει μια κάθετη έννομη σχέση στην οποία αναμφίβολα ο O. Andersen μπορεί να επικαλεστεί, ως εργαζόμενος, έναντι του εργοδότη του ο οποίος είναι ένας οργανισμός δημοσίου δίκαιου απευθείας την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως

15 — Αποφάσεις Mangold (σκέψεις 74 και 75) και Kücükdeveci (σκέψεις 20 και 21), προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 3.

16 — Σχετικά με την αμφισβητούμενη προέλευση αυτής της γενικής αρχής δικαίου βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Tizzano της 30ής Ιουνίου 2005 επί της υποθέσεως Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 83 και 84), του γενικού εισαγγελέα Mazák επί της υποθέσεως Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σημεία 79 έως 97), της γενικής εισαγγελέα Sharpston επί της υποθέσεως Bartsch (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 79 έως 93), και δικές μου προτάσεις της 29ης Απριλίου 2010 επί της υποθέσεως Akzo και Akcros κατά Επιτροπής (C-550/07 P, εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου, σημείο 96).

17 — Αποφάσεις Mangold (σκέψη 77) και Kücükdeveci (σκέψη 51), προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 3.

18 — Απόφαση Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 46 με περαιτέρω παραπομπές).

19 — Βλ., συναφώς, π.χ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Tizzano επί της υποθέσεως Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 83, 84 και 100), του γενικού εισαγγελέα Mazák επί της υποθέσεως Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σημεία 133 έως 138), και της γενικής εισαγγελέα Sharpston επί της υποθέσεως Bartsch (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 79 έως 93), με περαιτέρω παραπομπές.

της οδηγίας 2000/78 [20]. Ως εκ τούτου, αρκεί απολύτως η απάντηση στο προδικαστικό ερώτημα του Vestre Landsret να στηριχθεί αποκλειστικά στην οδηγία αυτή η οποία συγκεκριμενοποιεί τη γενική αρχή δικαίου της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας [21]. Αυτό έπραξε το Δικαστήριο και σε άλλες προσφάτως κριθείσες υποθέσεις σε σχέση με την προβληματική των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας οι οποίες επίσης αφορούσαν κάθετες έννομες σχέσεις [22].

2. Το υποκειμενικό, το καθ' ύλην και το χρονικό πεδίο ισχύος της οδηγίας 2000/78

24. Όπως απορρέει από το άρθρο 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ΄, η οδηγία 2000/78 εφαρμόζεται «εντός των ορίων των εξουσιών που απονέμονται στην Κοινότητα […] σε όλα τα πρόσωπα, στον δημόσιο και στον ιδιωτικό τομέα, συμπεριλαμβανομένων των δημόσιων φορέων, όσον αφορά […] τους όρους απασχόλησης, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων και των αμοιβών» [23].

25. Ως υπάλληλος ενός δανικού οργανισμού τοπικής αυτοδιοικήσεως, ο O. Andersen ήταν απασχολούμενος «στον δημόσιο τομέα» ήτοι σε έναν «δημόσιο φορέα» και, ως εκ τούτου, ενέπιπτε στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2000/78.

26. Η διάταξη του άρθρου 2a FL ρυθμίζει το δικαίωμα αποζημιώσεως απολύσεως στην περίπτωση καταγγελίας εκ μέρους του εργοδότη. Συναφώς, πρόκειται για χρηματική παροχή η οποία περιλαμβάνεται μεταξύ των όρων απασχολήσεως και των εργασιακών συνθηκών κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, στοιχείο γ΄, της οδηγίας 2000/78, ενώ για τη νομική εκτίμησή της είναι αδιάφορο το αν αποτελεί μέρος των όρων απολύσεως ή μέρος των αμοιβών. Το γεγονός ότι η αποζημίωση αυτή καταβάλλεται μετά τη λήξη της εργασιακής σχέσεως δεν εμποδίζει τον χαρακτηρισμό της ως χρηματικής παροχής στο πλαίσιο των όρων απασχολήσεως ούτε επίσης το γεγονός ότι στηρίζεται σε νομοθετική ρύθμιση [24].

20 — Κατά πάγια νομολογία, οι ιδιώτες μπορούν να επικαλούνται έναντι του κράτους, ιδίως οσάκις αυτό έχει την ιδιότητα του εργοδότη, τις διατάξεις μιας οδηγίας εφόσον αυτές δεν περιέχουν αιρέσεις και είναι αρκούντως ακριβείς (βλ., αντί πολλών, αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 1986, 152/84, Marshall, Συλλογή 1986, σ. 723, σκέψη 49, της 15ης Απριλίου 2008, C-268/06, Impact, Συλλογή 2008, σ. I-2483, σκέψη 57, και της 23ης Απριλίου 2009, C-378/07 έως C-380/07, Αγγελιδάκη κ.λπ., Συλλογή 2009, σ. I-3071, σκέψη 193). Στην περίπτωση των απαγορεύσεων δυσμενών διακρίσεων τις οποίες ρυθμίζει το δίκαιο της Ενώσεως, τούτο αποτελεί τον κανόνα (βλ. σημείο 90 των προτάσεών μου της 9ης Ιανουαρίου 2008 επί της υποθέσεως Impact και, ειδικώς σε σχέση με την απευθείας εφαρμογή μιας απαγορεύσεως δυσμενούς διακρίσεως από απόψεως προϋποθέσεων απασχολήσεως και απολύσεως, την άρτι προπαρατεθείσα απόφαση Marshall, σκέψεις 52 έως 55).

21 — Απόφαση Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 21).

22 — Απόφαση της 18ης Ιουνίου 2009, C-88/08, Hütter (Συλλογή 2009, σ. I-5325), καθώς και αποφάσεις της 12ης Ιανουαρίου 2010, C-229/08, Wolf (Συλλογή 2010, σ. I-1), και C-341/08, Petersen (Συλλογή 2010, σ. I-47).

23 — Βλ., συναφώς, και απόφαση Hütter (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 34).

24 — Σε σχέση με την επέκταση της ρυθμίσεως στις χρηματικές παροχές, οι οποίες καταβάλλονται *μετά τη λήξη της εργασιακής σχέσεως*, βλ. απόφαση της 1ης Απριλίου 2008, C-267/06, Maruko (Συλλογή 2008, σ. I-1757, σκέψεις 40 έως 44). Σε σχέση με χρηματικές παροχές, τις οποίες καταβάλλει ο εργοδότης *βάσει νόμου*, βλ., αντί πολλών, αποφάσεις της 17ης Μαΐου 1990, C-262/88, Barber (Συλλογή 1990, σ. I-1889, σκέψεις 16 έως 18), της 17ης Φεβρουαρίου 1993 C-173/91, Επιτροπή κατά Βελγίου (Συλλογή 1993, σ. I-673, σκέψη 17), και της 8ης Ιουνίου 2004, C-220/02, Österreichischer Gewerkschaftsbund (Συλλογή 2004, σ. I-5907, σκέψη 36)· η νομολογία που δημιούργησε η τελευταία αυτή απόφαση αφορά μεν την αρχή της ίσης αμοιβής σε άνδρες και γυναίκες, πλην όμως μπορεί να μεταφερθεί άνευ ετέρου και επί της οδηγίας 2000/78.

Επομένως, εμπίπτει και στο καθ' ύλην πεδίο ισχύος της οδηγίας.

27. Και από χρονικής απόψεως έχουν εφαρμογή οι διατάξεις της οδηγίας 2000/78 στη διαφορά που αποτελεί το αντικείμενο της κύριας δίκης, δεδομένου ότι η καταγγελία της εργασιακής σχέσεως με τον O. Andersen έγινε στις 22 Ιανουαρίου 2006, ήτοι τρία και πλέον έτη μετά τη λήξη της προθεσμίας για τη μεταφορά της οδηγίας αυτής (βλ. άρθρο 18, παράγραφος 1, της οδηγίας).

Β — *Επί της εκτιμήσεως μιας ρυθμίσεως, όπως είναι η δανική ρύθμιση, με κριτήριο την οδηγία 2000/78*

28. Η οδηγία 2000/78 απαγορεύει, δυνάμει του άρθρου της 1 σε συνδυασμό με το άρθρο της 2, παράγραφος 1, τις δυσμενείς διακρίσεις λόγω ηλικίας στην απασχόληση και την εργασία. Δυσμενή διάκριση συνιστά μια άνιση μεταχείριση η οποία δεν είναι δικαιολογημένη [25]. Συνεπώς, προκειμένου να διαπιστωθεί αν μια ρύθμιση, όπως είναι το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL, εισάγει δυσμενείς διακρίσεις λόγω ηλικίας, πρέπει κατ' αρχάς να εξετάζεται αν η διάταξη αυτή έχει ως αποτέλεσμα την άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας (βλ., συναφώς, το κεφάλαιο 1 που ακολουθεί ευθύς αμέσως)· σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, πρέπει να εξεταστεί αν αυτή η άνιση μεταχείριση είναι δικαιολογημένη (βλ., συναφώς, κατωτέρω το κεφάλαιο 2) [26].

1. Η άνιση μεταχείριση κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, της οδηγίας 2000/78

29. Όπως απορρέει από το άρθρο της 1 σε συνδυασμό με το άρθρο της 2, παράγραφος 1, σκοπός της οδηγίας 2000/78 είναι η καταπολέμηση στην απασχόληση και την εργασία τόσο των άμεσων όσο και των έμμεσων δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας.

30. *Άμεση δυσμενής διάκριση λόγω ηλικίας*, κατά την έννοια της οδηγίας 2000/78, συντρέχει όταν ένα πρόσωπο υφίσταται μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν την οποία υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο σε ανάλογη κατάσταση ένα άλλο πρόσωπο (άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, σε συνδυασμό με άρθρο 1) [27]· συνεπώς, η άνιση

25 — Βλ., συναφώς, την τελευταία περίοδο της 25ης αιτιολογικής σκέψεως της οδηγίας 2000/78: «Συνεπώς, ο διαχωρισμός μεταξύ της διαφορετικής μεταχείρισης που δικαιολογείται [...] και των απαγορευμένων διακρίσεων είναι ουσιαστικής σημασίας»· στο ίδιο πνεύμα αποφάσεις Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 58), Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 52), και Küçükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 32 και 33).

26 — Αυτό έπραξε και το Δικαστήριο μεταξύ άλλων στις παρατιθέμενες στην υποσημείωση 22 αποφάσεις Wolf (σκέψη 25) και Petersen (σκέψη 31).

27 — Βλ., επίσης, αποφάσεις Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 50), της 5ης Μαρτίου 2009, C-388/07, Age Concern England (Συλλογή 2009, σ. I-1569, σκέψη 33), Hütter (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 37), Wolf (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 28), Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 34), και Küçükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 28).

μεταχείριση αποτελεί άμεση συνάρτηση της ηλικίας. Αντιθέτως, υφίσταται απλώς *έμμεση διάκριση λόγω ηλικίας*, όταν μια εκ πρώτης όψεως ουδέτερη διάταξη, κριτήριο ή πρακτική ενδέχεται να προκαλέσει μειονεκτική μεταχείριση με έναν ιδιαίτερο τρόπο ενός προσώπου μιας ορισμένης ηλικίας σε σχέση με άλλα πρόσωπα (άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β΄).

31. Από νομικής απόψεως, βαρύνουσα σημασία έχει η οριοθέτηση μεταξύ άμεσης και έμμεσης δυσμενούς διακρίσεως πρωτίστως εκ του λόγου ότι οι δυνατότητες δικαιολογήσεώς της ποικίλλουν ανάλογα με το εάν η άνιση μεταχείριση που προϋποθέτουν συνδέεται άμεσα ή έμμεσα με την ηλικία [28]. Οι δυνατότητες να δικαιολογηθεί η *έμμεση άνιση μεταχείριση* λόγω ηλικίας διατυπώνονται με πολύ γενικούς όρους στο άρθρο 2, παράγραφος 2, στοιχείο β΄, σημείο I, της οδηγίας 2000/78 («δικαιολογείται αντικειμενικά από έναν θεμιτό στόχο»), ενώ, αντιθέτως, η *έμμεση άνιση μεταχείριση* λόγω ηλικίας μπορεί να δικαιολογηθεί μόνον από εκτιμήσεις κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας [29], μέσω ειδικών επαγγελματικών απαιτήσεων κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας [30], ή μέσω απαιτήσεων της *ordre public* κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 5, της οδηγίας. Εντεύθεν συνάγεται ότι οι πιθανοί στόχοι, που μπορούν να ληφθούν υπόψη προκειμένου να δικαιολογήσουν την άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας, παρουσιάζουν πολύ μικρότερη ποικιλία από αυτούς που μπορούν να δικαιολογήσουν την έμμεση άνιση μεταχείριση, έστω και αν οι απαιτήσεις τις οποίες πρέπει να πληροί ο έλεγχος αναλογικότητας είναι κατ' ουσίαν οι ίδιες.

32. Οι εργαζόμενοι που εμπίπτουν στο άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL βρίσκονται όλοι στην ίδια κατάσταση: μετά από μακρόχρονη αδιάλειπτη εργασία στην εκμετάλλευση για τουλάχιστον δώδεκα έτη απολύονται από τον εργοδότη τους. Εντούτοις, τυγχάνουν διαφορετικής μεταχειρίσεως ως προς την επίμαχη εν προκειμένω αποζημίωση απολύσεως ανάλογα με το αν μπορούν ή όχι να λάβουν σύνταξη γήρατος που συγχρηματοδοτείται από τον εργοδότη.

33. Εκ πρώτης όψεως, μια τέτοια διάκριση ανάλογα με το αν υφίσταται ή όχι ώριμο συνταξιοδοτικό δικαίωμα υποδηλώνει ότι υπάρχει έμμεση μόνο άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας. Πράγματι, διά της παραπομπής του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL σε μια τέτοια αξίωση καταβολής συντάξεως φαίνεται ότι η ρύθμιση αυτή στηρίζεται σε ένα ουδέτερο κριτήριο το οποίο απλώς σε σχέση με τις πρακτικές συνέπειές του αποβαίνει εις

28 — Στο ίδιο πνεύμα και η απόφαση Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, ιδίως σκέψεις 58, 62 και 65).

29 — Βλ. αποφάσεις Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψεις 46, πρώτη περίοδος, 49 και 52) και Hütter (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 41), στις οποίες το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι «οι στόχοι που μπορούν να θεωρηθούν ως »«θεμιτοί» κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, και, κατά συνέπεια, ικανοί να δικαιολογήσουν την παρέκκλιση από την αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας είναι *στόχοι που εμπίπτουν στην κοινωνική πολιτική*, όπως οι στόχοι που συνδέονται με την πολιτική της απασχολήσεως, της αγοράς εργασίας ή της επαγγελματικής καταρτίσεως (η υπογράμμιση δική μου).

30 — Απόφαση Wolf (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, ιδίως σκέψεις 35 και 45).

βάρος πρωτίστως των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων.

34. Εντούτοις, η άποψη αυτή, την οποία διατύπωσαν μεταξύ άλλων η Δανική Κυβέρνηση και η Επιτροπή στην υπό κρίση υπόθεση, είναι μυωπική. Παρορά ότι άμεση διάκριση μπορεί να υφίσταται και στην περίπτωση κατά την οποία η άνιση μεταχείριση στηρίζεται σε ένα κριτήριο, το οποίο εκ πρώτης όψεως φαίνεται ουδέτερο, πλην όμως στην πραγματικότητα συνδέεται αναπόσπαστα με τον λόγο διαφοροποιήσεως τον οποίον απαγορεύει ο νομοθέτης της Ενώσεως.

35. Φέρ' ειπείν, το Δικαστήριο έκρινε ότι άμεση –και όχι μόνον έμμεση– δυσμενής διάκριση λόγω φύλου υπάρχει όταν τα μέτρα ενός εργοδότη συνδέονται με την ύπαρξη ή όχι εγκυμοσύνης [31]. Πράγματι, η εγκυμοσύνη συνδέεται αναπόσπαστα με το φύλο της εργαζομένης.

36. Η νομολογία αυτή σχετικά με την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών μπορεί να μεταφερθεί επί της κρίσιμης εν προκειμένω αρχής της ίσης μεταχειρίσεως της οδηγίας 2000/78 [32]. Ως εκ τούτου, η άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας πρέπει να θεωρείται ότι υπάρχει όχι μόνο στην περίπτωση που ένα πρόσωπο ρητώς υφίσταται, υπέστη ή θα υφίστατο λόγω ηλικίας λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση απ' ό,τι ένα άλλο πρόσωπο σε παρεμφερή κατάσταση, αλλά και στην περίπτωση που η μεταχείριση που επιφυλάσσεται στο πρόσωπο αυτό στηρίζεται σε ένα κριτήριο το οποίο είναι αναπόσπαστα συνδεδεμένο με την –απόλυτη ή σχετική [33]– ηλικία.

37. Έτσι έχουν τα πράγματα για μια ρύθμιση όπως είναι το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL, το οποίο δεν αναγνωρίζει αξίωση καταβολής αποζημιώσεως απολύσεως σε εργαζομένους οι οποίοι μπορούν να λάβουν σύνταξη γήρατος. Πράγματι, μια τέτοια ρύθμιση αφορά αποκλειστικά εργαζομένους οι οποίοι έχουν ήδη συμπληρώσει το ελάχιστο όριο ηλικίας που απαιτείται για τη λήψη συντάξεως γήρατος (ελάχιστη ηλικία συνταξιοδοτήσεως). Συγκεκριμένα, στο προβλεπόμενο από συλλογικές συμβάσεις συνταξιοδοτικό σύστημα, στο οποίο υπάγεται ο O. Andersen, όπως και στην πλειονότητα των λοιπών

31 — Αποφάσεις της 8ης Νοεμβρίου 1990, C-177/88, Dekker (Συλλογή 1990, σ. I-3941, σκέψεις 12 και 17), C-179/88, Handels- og Kontorfunktionærernes Forbund (Συλλογή 1990, σ. I-3979, σκέψη 13), καθώς και αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 2003, C-320/01, Busch (Συλλογή 2003, σ. I-2041, σκέψη 39), και της 20ής Σεπτεμβρίου 2007, C-116/06, Kiiski (Συλλογή 2007, σ. I-7643, σκέψη 55).

32 — Στο ίδιο πνεύμα, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Sharpston της 25ης Ιουνίου 2009 επί της υποθέσεως Bressol κ.λπ. (C-73/08, Συλλογή 2009, σ. I-2735, σκέψη 53), κατά τις οποίες ο ορισμός της άμεσης δυσμενούς διακρίσεως, όπως αυτός έχει αναπτυχθεί σε σχέση με την ίση μεταχείριση ανδρών και γυναικών, μπορεί να μεταφερθεί στο σύνολο των άμεσων δυσμενών διακρίσεων εξαιτίας κάποιου μη νόμιμου λόγου.

33 — Επί της διακρίσεως μεταξύ απόλυτης και σχετικής ηλικίας, βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα Sharpston επί της υποθέσεως Bartsch (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σημεία 96 και 97, καθώς και 104 και 105).

συστημάτων αυτού του είδους στη Δανία [34], μπορούν να λάβουν σύνταξη γήρατος μόνον οι εργαζόμενοι οι οποίοι έχουν συμπληρώσει τουλάχιστον το 60ό έτος. Συνεπώς, στο υποκειμενικό πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL εμπίπτουν μόνο οι εργαζόμενοι οι οποίοι έχουν συμπληρώσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας. Μόνον αυτοί δεν δικαιούνται της αποζημιώσεως απολύσεως που προβλέπει το άρθρο 2a, παράγραφος 1, του FL. Αντιθέτως, δεν θίγεται η αξίωση για καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως των εργαζομένων οι οποίοι δεν έχουν ακόμη συμπληρώσει αυτή την ελάχιστη ηλικία συνταξιοδοτήσεως μολονότι ο χρόνος της απασχολήσεώς τους στην εκμετάλλευση ήταν ο ίδιος.

38. Ακριβώς όπως η αναφορά σε εγκυμοσύνη μπορεί να θίξει μόνον τις γυναίκες εργαζόμενες, η παραπομπή του Δανού νομοθέτη στη δυνατότητα εισπράξεως συντάξεως γήρατος μπορεί να επηρεάσει μόνον τους εργαζομένους οι οποίοι έχουν συμπληρώσει την ελάχιστη ηλικία συνταξιοδοτήσεως και, ως εκ τούτου, ένα ελάχιστο όριο ηλικίας. Το κριτήριο της υπάρξεως ή όχι αξιώσεως για καταβολή συντάξεως γήρατος, από το οποίο εξαρτάται το αν ένας εργαζόμενος με πολυετή αδιάλειπτη εργασία σε μια εκμετάλλευση θα λάβει αποζημίωση απολύσεως, δεν αποτελεί συνεπώς αντικειμενικό κριτήριο διακρίσεως, αλλά ένα κριτήριο το οποίο συναρτάται άμεσα προς την ηλικία του ενδιαφερομένου.

39. Συνεπώς, μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL συνεπάγεται άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας, κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, σε συνδυασμό με το άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78 [35].

2. Λόγοι που δικαιολογούν την άνιση μεταχείριση

40. Εντούτοις, μια ρύθμιση όπως είναι το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL μπορεί να συνεπάγεται μια απαγορευμένη από την οδηγία 2000/78 δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας μόνο στον βαθμό που η προβλεπόμενη σε αυτήν άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας δεν είναι δικαιολογημένη. Οι απαιτήσεις που θέτει το δίκαιο της Ενώσεως σε σχέση με τους λόγους που δικαιολογούν μια τέτοια άνιση μεταχείριση απορρέουν από το άρθρο 2, παράγραφος 5, το άρθρο 4, παράγραφος 1, και

34 — Βλ., συναφώς, τις αναπτύξεις του ενάγοντος της κύριας δίκης στο πλαίσιο της διαδικασίας ενώπιον του Δικαστηρίου οι οποίες δεν αντικρούστηκαν.

35 — Στο ίδιο πνεύμα η απόφαση Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 63), στην οποία η αναφορά στην «ηλικία συνταξιοδοτήσεως» θεωρήθηκε ως «μια μορφή άμεσης διακρίσεως κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 2, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2000/78».

το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78 [36]. Μόνον η τελευταία διάταξη, ακριβώς ειπείν η πρώτη παράγραφός της, έχει σημασία στην υπό κρίση υπόθεση.

α) Απαιτήσεις που πρέπει να πληροί η βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78 δικαιολόγηση

41. Δυνάμει του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, τα κράτη μέλη μπορούν να προβλέπουν ότι η λόγω ηλικίας άνιση μεταχείριση δεν συνιστά διάκριση «εφόσον δικαιολογείται στο πλαίσιο του εθνικού δικαίου αντικειμενικά και λογικά από έναν θεμιτό στόχο, ιδίως δε από θεμιτούς στόχους της πολιτικής στον τομέα της απασχόλησης, της αγοράς εργασίας και της επαγγελματικής κατάρτισης, και εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού είναι πρόσφορα και αναγκαία».

42. Με αυτήν την κάπως αδέξια διατύπωση, η οδηγία 2000/78 περιγράφει, σε τελευταία ανάλυση, τις αναγνωριζόμενες στο δίκαιο της Ενώσεως γενικές απαιτήσεις που πρέπει να πληροί η δικαιολόγηση της άνισης μεταχειρίσεως. Συναφώς, η εισαγωγική έκφραση «αντικειμενικά και λογικά» δεν εκφράζει τίποτα διαφορετικό από την ημιπερίοδο που ακολουθεί «[εφόσον δικαιολογείται] […] από θεμιτούς στόχους […]. και [εφόσον τα μέσα επίτευξης του στόχου αυτού] είναι πρόσφορα και αναγκαία» [37].

43. Το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι στο επίρρημα «λογικά» [38], στην έκφραση «αντικειμενικά και λογικά», της πρώτης ημιπεριόδου του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78, δεν πρέπει να προσδίδεται αυτοτελής σημασία σε σχέση με τον έλεγχο της δικαιολογήσεως [39].

36 — Σε σχέση με το άρθρο 4 της οδηγίας 2000/78, ως βάσιμο λόγο δικαιολογήσεως της άμεσης άνισης μεταχειρίσεως λόγω ηλικίας, βλ. απόφαση Wolf (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22), σε σχέση με το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78, ως λόγο δικαιολογήσεως της άμεσης άνισης μεταχειρίσεως λόγω ηλικίας, την απόφαση Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, ιδίως σκέψη 62)· και με τις αποφάσεις Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3), Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2), Hütter (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22), Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22), και Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3), το Δικαστήριο εξέτασε ορισμένες περιπτώσεις άμεσης άνισης μεταχειρίσεως λόγω ηλικίας σε σχέση με τους λόγους που την δικαιολογούσαν στηριζόμενο στο άρθρο 6 της οδηγίας.

37 — Η έκφραση «αντικειμενικά και λογικά» (αγγλιστί: «objectively and reasonably justified», γαλλιστί: «objectivement et raisonnablement justifiées») ανατρέχει μάλλον στη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) επί του άρθρου 14 της ΕΣΔΑ, στο οποίο επίσης χρησιμοποιείται μόνον ως εισαγωγική έκφραση για τον έλεγχο του θεμιτού σκοπού και της αναλογικότητας: «Selon la jurisprudence de la Cour [européenne des Droits de l'Homme], une distinction est discriminatoire au sens de l'article 14 [CEDH] si elle "manque de justification objective et raisonnable", c'est-à-dire si elle ne poursuit pas un "but leìgitime" ou s'il n'y a pas de "rapport raisonnable de proportionnaliteì entre les moyens employeìs et le but viseì"» (απόφαση Gaygusuz κατά Αυστρίας του ΕΔΔΑ της 16ης Σεπτεμβρίου 1996, *Recueil des arrêts et décisions* 1996-IV, σ. 1141, § 42).

38 — Στην απόδοση στην αγγλική γλώσσα «reasonably», στην απόδοση στη γαλλική γλώσσα «raisonnablement».

39 — Αποφάσεις Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψεις 56 και 57) και Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψεις 65 και 67).

44. Και άλλες εκφράσεις του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας εκφράζουν σε τελευταία ανάλυση τα αυτονόητα.

45. Έτσι με την έννοια «αντικειμενικά» τονίζεται ότι τα πραγματικά περιστατικά και οι εκτιμήσεις που λαμβάνονται υπόψη προκειμένου να δικαιολογηθεί η άνιση μεταχείριση πρέπει να υπόκεινται στη βάσανο του ελέγχου. Πέραν τούτου, από τη λέξη «αντικειμενικά» συνάγεται ότι άσχετες εκτιμήσεις, ιδίως εκτιμήσεις οι οποίες συνδέονται στενά με τα κριτήρια διαφοροποιήσεως που απαγορεύει το άρθρο 1 της οδηγίας 2000/78, δεν μπορούν να ληφθούν υπόψη προκειμένου να δικαιολογηθεί η άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας. Αντιθέτως, με μια τέτοια άνιση μεταχείριση, όπως και σε κάθε άλλη περίπτωση, επιτρέπεται μόνον η επιδίωξη «θεμιτών σκοπών» [40], το δε άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας μνημονεύει ορισμένα παραδείγματα.

46. Οι εκφράσεις «πρόσφορα και αναγκαία» στη δεύτερη ημιπερίοδο του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 περιέχουν τέλος μια περιγραφή του συνήθους στο πλαίσιο του δικαίου της Ενώσεως ελέγχου της αναλογικότητας.

47. Συνεπώς, η δικαιολόγηση μιας άμεσης άνισης μεταχειρίσεως λόγω ηλικίας απαιτεί, εν συνόλω, βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78, όπως το οικείο μέτρο στηρίζεται σε έναν *θεμιτό σκοπό* και όπως αντέχει στη βάσανο *του ελέγχου της αναλογικότητας*.

β) Θεμιτός σκοπός

48. Το κείμενο του νόμου δεν παρέχει στοιχεία σχετικά με τους σκοπούς που επιδιώκει το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL. Δεν επιτρέπει τη διάγνωση των λόγων για τους οποίους οι απολυόμενοι εργαζόμενοι, οι οποίοι μπορούν ήδη να λάβουν σύνταξη γήρατος χρηματοδοτούμενοι από τον μέχρι τούδε εργοδότη τους, δεν μπορούν να εισπράξουν αποζημίωση απολύσεως.

49. Εντούτοις, τούτο δεν σημαίνει ότι μια ρύθμιση όπως είναι η δανική δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να είναι δικαιολογημένη βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78. Αντιθέτως, και άλλα στοιχεία του γενικού πλαισίου της νομοθετικής ρυθμίσεως ενδέχεται να καθιστούν εφικτό

40 — Η ορολογική διαφορά μεταξύ «legitimen» [θεμιτών] και «rechtmäßigen» [νόμιμων] σκοπών οφείλεται σε ιδιαιτερότητα της αποδόσεως στη γερμανική γλώσσα· παρεμφερής διαφορά απαντά και στη διατύπωση της αποδόσεως στην ιταλική γλώσσα («finalità legittima» και «giustificati obiettivi»). Αντιθέτως, σε όλες τις λοιπές γλωσσικές αποδόσεις, ήτοι στη βουλγαρική, τσεχική, δανική, αγγλική, ελληνική, ισπανική, εσθονική, γαλλική, λετονική, λιθουανική, ουγγρική, μαλτέζικη, ολλανδική, πολωνική, πορτογαλική, ρουμανική, σλοβακική, σλοβενική, φινλανδική και σουηδική απόδοση του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτη περίοδος, της οδηγίας 2000/78, το πρόβλημα αυτό δεν τίθεται: είτε στο σημείο αυτό χρησιμοποιείται στη θέση αυτή ένα επίθετο, το οποίο μπορεί να μεταφραστεί με το «legitim» [θεμιτός] ή «rechtmäßig» [νόμιμος], είτε χρησιμοποιείται δύο φορές το ίδιο επίθετο.

τον εντοπισμό του όπισθεν αυτής ισταμένου σκοπού [41].

50. Στοιχεία σχετικά με τον σκοπό που επιδιώκει το άρθρο 2a, παράγραφος 3, FL παρέχουν στην υπό κρίση υπόθεση οι νομοπαρασκευαστικές εργασίες [42], στις οποίες αναφέρθηκαν τόσο το Vestre Landsret όσο και ορισμένοι εκ των μετεχόντων στη διαδικασία. Βάσει αυτών των νομοπαρασκευαστικών εργασιών, ο Δανός νομοθέτης έκρινε ότι απολυμένοι εργαζόμενοι, οι οποίοι μπορούν να λάβουν σύνταξη γήρατος, αποχωρούν κατά κανόνα από την αγορά εργασίας. Ως εκ τούτου, δεν πρέπει να λαμβάνουν αποζημίωση απολύσεως βάσει του άρθρου 2a, παράγραφος 1, του FL το οποίο σκοπεί να καταστήσει «ευχερέστερη τη μετάβαση των μεγαλύτερης ηλικίας υπαλλήλων σε μια νέα εργασιακή σχέση» μετά από πολυετή εργασία στον ίδιο εργοδότη.

51. Η επιδίωξη να καταστεί ευχερέστερη η επανένταξη στην αγορά εργασίας των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων, οι οποίοι χρειάζονται μια νέα θέση εργασίας μετά την ανυπαίτια απώλεια της θέσεώς τους εργασίας, και να καταστεί κοινωνικά ανώδυνη η μετάβασή τους σε μια νέα εργασιακή σχέση αποτελεί αναμφισβήτητα έναν θεμιτό κοινωνικοπολιτικό σκοπό του Δανού νομοθέτη στους τομείς της πολιτικής για την απασχόληση και της αγοράς εργασίας. Η επιδίωξη ενός τέτοιου σκοπού δικαιολογεί κατ' αρχήν την άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας σε σχέση με τις προϋποθέσεις απολύσεως ή αμοιβής (άρθρο 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, σε συνδυασμό με το δεύτερο εδάφιο, στοιχείο α΄, της οδηγίας 2000/78) [43].

γ) Ο έλεγχος της αναλογικότητας

52. Εντούτοις, πρέπει να εξεταστεί αν για την επίτευξη αυτού του θεμιτού σκοπού ήταν σύμφωνο προς την αρχή της αναλογικότητας να συρρικνωθεί ο κύκλος των δικαιούχων στο πλαίσιο του άρθρου 2a FL και να περιλάβει μόνον τους εργαζομένους οι οποίοι κατά τη λύση της εργασιακής σχέσεώς τους δεν μπορούν ακόμη να λάβουν σύνταξη γήρατος, πράγμα που συνεπάγεται η εφαρμογή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL όπως αυτό ερμηνεύεται από τη νομολογία των δανικών δικαστηρίων. Με άλλα λόγια, πρέπει να εξεταστεί αν ο περιορισμός του κύκλου των δικαιούχων, στον οποίον προέβη ο Δανός νομοθέτης, ήταν «λογικός και αναγκαίος» για

41 — Αποφάσεις Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψεις 56 και 57), Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψεις 44 και 45), και Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψεις 39 και 40).

42 — Διευκρινίσεις επί του νομοσχεδίου στο πλαίσιο της προσθήκης της επίμαχης εν προκειμένω διατάξεως στον FL (*Folketingstidende* 1970-1971, παράρτημα A, στήλη 1334). Οι τότε εκτιμήσεις επιβεβαιώθηκαν προσφάτως κατά τη μεταφορά της οδηγίας 2000/78 σε σχέση με τη δυσμενή διάκριση λόγω ηλικίας και, δη από τις διευκρινίσεις επί του νομοσχεδίου L 92 (*Folketingstidende* 2004-2005 [1η Συλλογή], παράρτημα A, σ. 2686, 2701), το οποίο τελικώς ψηφίστηκε ως νόμος αριθ. 1417 της 22ας Δεκεμβρίου 2004.

43 — Στο ίδιο πνεύμα οι αποφάσεις Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 59 έως 61), Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψεις 65 και 66), και Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 35 και 36).

την επίτευξη του επιδιωκόμενου από αυτόν κοινωνικοπολιτικού σκοπού και αν δεν συνεπάγεται υπέρμετρη προσβολή των δικαιωμάτων των εργαζομένων οι οποίοι δεν λαμβάνουν αποζημίωση απολύσεως [44].

i) Ο εύλογος χαρακτήρας (μέτρο το οποίο δεν είναι προδήλως απρόσφορο)

53. «Λογικό» κατά την έννοια της δεύτερης ημιπεριόδου του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 είναι το μέσο που μετέρχεται ο εθνικός νομοθέτης – εν προκειμένω ο περιορισμός της αξιώσεως για καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως μόνο στα πρόσωπα τα οποία δεν μπορούν ακόμη να λάβουν σύνταξη γήρατος–, οσάκις είναι *πρόσφορο* να επιτύχει τον επιδιωκόμενο θεμιτό σκοπό, ήτοι να καταστήσει ευχερέστερη από οικονομικής απόψεως τη μετάβαση σε μια νέα εργασιακή σχέση των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων οι οποίοι εξακολουθούν να χρειάζονται μια θέση εργασίας μετά την απόλυσή τους [45].

54. Στη νομολογία αναγνωρίζεται ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την επιλογή των μέτρων που μπορούν να λάβουν προς επίτευξη των σκοπών τους στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής της απασχολήσεως [46]. Ενόψει αυτού του προνομίου εκτιμήσεως του οποίου απολαύουν τα κράτη μέλη, περιορίζεται ο ρόλος του Δικαστηρίου στη διασφάλιση ότι τα μέτρα που λαμβάνονται δεν φαίνονται *παράλογα* [47], ή –με άλλα λόγια– ότι τα μέτρα που λαμβάνονται *δεν είναι προδήλως απρόσφορα* για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

55. Μια ρύθμιση όπως είναι το άρθρο 2a, παράγραφος 3, διασφαλίζει ότι αποζημίωση απολύσεως θα λαμβάνουν μόνον οι εργαζόμενοι οι οποίοι δεν μπορούν ακόμη να λάβουν σύνταξη γήρατος. Επομένως, δικαιούχοι είναι μόνα τα πρόσωπα για τα οποία μπορεί να θεωρείται σχεδόν βέβαιο ότι θα εξακολουθήσουν να είναι στη διάθεση της αγοράς εργασίας και να αναζητούν μια νέα απασχόληση. Η αποζημίωση απολύσεως, η οποία χορηγείται αποκλειστικά σε αυτόν τον σαφώς καθοριζόμενο κύκλο προσώπων, πραγματοποιεί αναμφισβήτητα τον επιδιωκόμενο από τον νομοθέτη σκοπό της ενισχύσεως μόνον των επί πολλά έτη συνεργατών μιας εκμεταλλεύσεως οι οποίοι βρίσκονται πράγματι στο στάδιο της μεταβάσεως σε μια

44 — Σε σχέση με την τελευταία απαίτηση βλ., κατ' αναλογίαν, την απόφαση Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 73).

45 — Η χρήση του επιθέτου «angemessen» στην απόδοση στη γερμανική γλώσσα του άρθρου 6, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, της οδηγίας 2000/78 είναι ασυνήθιστη. Από μια επισκόπηση των αποδόσεων στις λοιπές γλώσσες (στην αγγλική: «appropriate», στη γαλλική: «appropriés», στην ιταλική: «appropriate», στην ισπανική: «adecuados», στην πορτογαλική: «apropriados», στην ολλανδική: «passend»), συνάγεται ότι στη γερμανική θα ήταν ορθότερη η χρήση του επιθέτου «geeignet». Με τη χρήση της εννοίας «geeignet» θα μπορούσε να αποφευχθεί κατά τα λοιπά η παραπλανητική επανάληψη του «angemessen» στην πρώτη και δεύτερη ημιπερίοδο της διατάξεως αυτής, όπως έγινε και με την απόδοση στις λοιπές γλώσσες.

46 — Αποφάσεις Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 63), Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 68), Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 51), Hütter (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 45), και Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 38)· στο ίδιο πνεύμα και η αιτιολογική σκέψη 25 της οδηγίας 2000/78, κατά την οποία η διαφορετική μεταχείριση λόγω ηλικίας απαιτεί «ειδικές διατάξεις οι οποίες μπορούν να διαφέρουν ανάλογα με την κατάσταση των κρατών μελών» (παρατίθεται στην απόφαση Palacios de la Villa, σκέψη 69).

47 — Αποφάσεις Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 72) και Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 70).

νέα εργασιακή σχέση. Ταυτόχρονα, μπορεί με αυτόν τον τρόπο να ελαχιστοποιηθεί το ενδεχόμενο καταχρηστικής εισπράξεως της αποζημιώσεως απολύσεως ή της χρήσεώς της για σκοπούς αντίθετους από αυτούς που προορίζεται από πρόσωπα τα οποία στην πραγματικότητα δεν αναζητούν πλέον εργασία και επιθυμούν να λαμβάνουν τη σύνταξή τους γήρατος.

56. Ο ενάγων της κύριας δίκης και η Επιτροπή αντιτάσσουν ότι επωφελούνται από την αποζημίωση του άρθρου 2a, παράγραφος 1, του FL, εν αντιθέσει προς τον δεδηλωμένο σκοπό του Δανού νομοθέτη, όχι μόνον οι «μεγαλύτερης ηλικίας εργαζόμενοι», αλλά και οι μικρότερης ηλικίας εργαζόμενοι, οι οποίοι άρχισαν την επαγγελματική σταδιοδρομία τους σχετικά νωρίς και παρέμειναν στον ίδιο εργοδότη επί πολλά έτη. Έτσι, ένας εργαζόμενος μπορεί, πριν από τη συμπλήρωση του 40ού έτους της ηλικίας του, να έχει εργαστεί στην ίδια εκμετάλλευση το απαιτούμενο χρονικό διάστημα των δώδεκα, δεκαπέντε ή δεκαοκτώ ετών προκειμένου να θεμελιώσει δικαίωμα αποζημιώσεως απολύσεως, εάν ανέλαβε τη δραστηριότητά του στην εκμετάλλευση του εργοδότη του από αντίστοιχα μικρή ηλικία και χωρίς διακοπή. Με την ένσταση αυτή, τίθεται εν αμφιβόλω η συνοχή της ρυθμίσεως του άρθρου 2a FL.

57. Είναι ορθό ότι μια εθνική ρύθμιση είναι κατάλληλη να διασφαλίσει την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μόνον «αν αποσκοπεί πράγματι στην επίτευξή του με συνοχή και συστηματικότητα» [48]. Εάν πρόθεση του εθνικού νομοθέτη ήταν πράγματι να διασφαλίσει, από οικονομικής απόψεως, τη μετάβαση σε μια νέα εργασιακή σχέση μόνον των εργαζομένων οι οποίοι έχουν ήδη μια συγκριτικά μεγάλη ηλικία, τότε θα υπήρχε στην πράξη έλλειψη συνοχής στην αναγνώριση δικαιώματος καταβολής αποζημιώσεως απολύσεως και στους μικρότερης ηλικίας εργαζομένους με εξίσου μακρά υπηρεσία στην εκμετάλλευση.

58. Ωστόσο, όπως διευκρίνισε η Περιφέρεια Νότιας Δανίας και η Δανική Κυβέρνηση στη διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου, η αποζημίωση απολύσεως καταβάλλεται στην πραγματικότητα *σε όλους* τους εργαζομένους οι οποίοι απασχολήθηκαν για συγκριτικά μεγάλο χρονικό διάστημα στον ίδιο εργοδότη, διότι γι' αυτούς η μετάβαση σε μια νέα εργασιακή σχέση είναι ιδιαίτερα δυσχερής ανεξαρτήτως της ηλικίας τους. Υπό τις περιστάσεις αυτές, δεν υπάρχουν επιφυλάξεις ως προς τη συνοχή της δανικής ρυθμίσεως [49].

48 — Βλ., συναφώς, εν γένει αποφάσεις της 10ης Μαρτίου, C-169/07, Hartlauer (Συλλογή 2009, σ. I-1721, σκέψη 55), και της 17ης Νοεμβρίου 2009, C-169/08, Presidente del Consiglio dei Ministri, γνωστή ως «Sardegna» (Συλλογή 2009, σ. I-10821, σκέψη 42 in fine), καθώς και ειδικώς σε σχέση με τη δικαιολόγηση διαφορετικής μεταχειρίσεως λόγω ηλικίας τις προπαρατεθείσες στην υποσημείωση 22 αποφάσεις Petersen (σκέψη 53), και Hütter (σκέψεις 46 και 47, όπου γίνεται λόγος για τον αντιφατικό χαρακτήρα και την έλλειψη εσωτερικής συνοχής της εθνικής ρυθμίσεως).

49 — Και το Δικαστήριο προσέδωσε ιδιαίτερη σημασία, με τη νεότερη νομολογία του, στο γεγονός της ίσης μεταχειρίσεως εργαζομένων, σε σχέση με τη διάρκεια της απασχολήσεώς τους στην εκμετάλλευση, ανεξαρτήτως της ηλικίας που είχαν κατά την πρόσληψή τους (βλ. αποφάσεις Hütter, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψεις 47 έως 50, και Kücükdeveci, προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψεις 29 έως 31 και 40 έως 42).

59. Συνεπώς, φαίνεται ότι μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL δεν είναι προδήλως απρόσφορη να επιτύχει τον επιδιωκόμενο από τον νομοθέτη κοινωνικοπολιτικό σκοπό. Ως εκ τούτου είναι «λογική» κατά την έννοια του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

ii) Ο αναγκαίος χαρακτήρας

60. Εντούτοις, «αναγκαία» είναι μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, μόνον εάν ο επιδιωκόμενος θεμιτός σκοπός δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω ενός ηπιότερου, εξίσου πρόσφορου μέσου.

61. Στη συνάφεια αυτή, προβλήματα εγείρει το γεγονός ότι ο Δανός νομοθέτης δεν αναγνωρίζει *συλλήβδην*, με το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL, στους εργαζομένους με ώριμα συνταξιοδοτικά δικαιώματα το δικαίωμα σε αποζημίωση απολύσεως, ανεξαρτήτως του αν έχουν πράγματι συνταξιοδοτηθεί οι ενδιαφερόμενοι ή αν, αντιθέτως, επιθυμούν να παραμείνουν στον ενεργό επαγγελματικό βίο.

62. Όπως προελέχθη, τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την επιλογή των μέτρων που μπορούν να λάβουν προς επίτευξη των σκοπών τους στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής της απασχολήσεως [50]. Αυτό το περιθώριο εκτιμήσεως περικλείει κατ' αρχήν και τη δυνατότητα, για λόγους απλουστεύσεως, μη διενέργειας έλεγχου της εκάστοτε συγκεκριμένης περιπτώσεως, και, αντ' αυτού, της υπαγωγής των εργαζομένων σε συγκεκριμένες κατηγορίες στο πλαίσιο μιας τυποποιημένης θεωρήσεως της καταστάσεώς τους, βάσει γενικών κριτηρίων [51], έστω και αν τούτο συνεπάγεται το ενδεχόμενο να μην είναι δίκαιη η μεταχείριση ορισμένων περιπτώσεων.

63. Εντούτοις, το περιθώριο εκτιμήσεως που τα κράτη μέλη διαθέτουν στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να καθιστά κενή περιεχομένου την εφαρμογή της αρχής της απαγορεύσεως των δυσμενών διακρίσεων λόγω ηλικίας [52].

64. Ωστόσο αυτό ακριβώς συμβαίνει εν προκειμένω. Μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, η οποία απαλλάσσει αυτομάτως τον εργοδότη από την υποχρέωση καταβολής αποζημιώσεως, ευθύς αμέσως ωριμάσει το συνταξιοδοτικό δικαίωμα, τον οδηγεί ακριβώς στην απόλυση κατά προτίμηση τέτοιων εργαζομένων οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το ελάχιστο όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότησή τους. Για τον εργοδότη είναι από οικονομικής απόψεως πιο δελεαστικό να καταγγείλει, μεταξύ των εργαζομένων που παρέχουν τις υπηρεσίες τους για ένα εξίσου μεγάλο χρονικό διάστημα στην εκμετάλλευση, τη σύμβαση εργασίας

50 — Βλ. ανωτέρω σημείο 54 των παρουσών προτάσεων με παραπομπές στη νομολογία στην υποσημείωση 46.

51 — Βλ. προτάσεις μου της 1ης Απριλίου 2004 επί της υποθέσεως Hlozek (C-19/02, Συλλογή 2004, σ. I-11491, σημεία 57 και 58).

52 — Απόφαση Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 51)· στο ίδιο πνεύμα αποφάσεις της 9ης Φεβρουαρίου 1999, C-167/97, Seymour-Smith και Perez (Συλλογή 1999, σ. I-623, σκέψη 75), της 20ής Μαρτίου 2003, C-187/00, Kutz-Bauer (Συλλογή 2003, σ. I-2741, σκέψη 57), και της 18ης Ιανουαρίου 2007, C-385/05, Confédération générale du travail κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-611, σκέψη 29)· βλ., επίσης, προτάσεις μου επί της υποθέσεως Hlozek (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 51, σημείο 59).

εκείνων των εργαζομένων οι οποίοι έχουν συμπληρώσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας – ήτοι το ελάχιστο όριο ηλικίας που απαιτείται για τη συνταξιοδότηση.

65. Πέραν τούτου, θα υπήρχε ένα λιγότερο παρεμβατικό μέσο προκειμένου να διασφαλισθεί ότι η αποζημίωση απολύσεως καταβάλλεται μόνο στους εργαζομένους οι οποίοι εξακολουθούν πράγματι να τίθενται στη διάθεση της αγοράς εργασίας και αναζητούν νέα θέση εργασίας. Έτσι, ο Δανός νομοθέτης θα μπορούσε να εξαρτήσει την καταβολή της αποζημιώσεως απολύσεως από μια δήλωση του οικείου εργαζομένου ότι, κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης ελάχιστης περιόδου, τελεί πράγματι σε αναζήτηση εργασίας και ότι δεν πρόκειται να υποβάλει, μέχρι τη λήξη της περιόδου αυτής, αίτηση για καταβολή συντάξεως γήρατος. Προκειμένου ταυτόχρονα να μην επιβαρυνθεί ο εργοδότης με υπέρμετρες διοικητικές δαπάνες, θα μπορούσε να υποχρεωθεί ο εργαζόμενος να προσκομίσει αντίστοιχα αποδεικτικά στοιχεία, χωρίς να του ζητείται τούτο και σε εκ των προτέρων οριζόμενα χρονικά σημεία. Όπως υποστήριξε η Επιτροπή, ο εργαζόμενος θα μπορούσε να υποχρεωθεί περαιτέρω στην επιστροφή αποζημιώσεως την οποία εισέπραξε καταχρηστικά ή όχι για τον σκοπό που αυτή προορίζεται.

66. Υπό τις περιστάσεις αυτές, μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL βαίνει πέραν του αναγκαίου μέτρου που θα απαιτείτο προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η αποζημίωση απολύσεως καταβάλλεται, όπως είναι πρόθεση του νομοθέτη, μόνο σε πρόσωπα τα οποία μετά την απόλυσή τους εξακολουθούν να έχουν ανάγκη για μια νέα θέση εργασίας.

iii) Υπέρμετρη προσβολή των θεμιτών προσδοκιών των εργαζομένων

67. Ωστόσο, ακόμη και αν ήθελε θεωρηθεί ότι το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL αποτελεί μια αναγκαία διάταξη για την επίτευξη του θεμιτού σκοπού που επιδιώκει ο εθνικός νομοθέτης, θα έπρεπε περαιτέρω να εξεταστεί αν η ρύθμιση αυτή άγει σε υπέρμετρη προσβολή των θεμιτών προσδοκιών των εργαζομένων.

68. Αυτό το συμπληρωματικό κριτήριο, το οποίο διατύπωσε το Δικαστήριο με την απόφασή του Palacios de la Villa [53], αποτελεί σε τελευταία ανάλυση έκφραση της ισχύουσας στο δίκαιο της Ενώσεως γενικής αρχής της αναλογικότητας. Βάσει της αρχής αυτής δεν πρέπει τα μέτρα, ακόμη και αν είναι πρόσφορα και αναγκαία για την επίτευξη θεμιτών σκοπών, *να επάγονται μειονεκτήματα δυσανάλογα προς τους επιδιωκόμενους σκοπούς* [54] (αποκαλούμενη «αναλογικότητα εν στενή έννοια»). Με άλλα λόγια, ο επιδιωκόμενος σε εθνικό επίπεδο κοινωνικοπολιτικός σκοπός πρέπει να εναρμονίζεται, στο μέτρο του δυνατού, με τις απαιτήσεις της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως [55], το δε οικείο κράτος

53 — Στο ίδιο πνεύμα η απόφαση Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 73).

54 — Πάγια νομολογία, βλ., αντί πολλών, αποφάσεις της 11ης Ιουλίου 1989, 265/87, Schräder (Συλλογή 1989, σ. 2237, σκέψη 21), της 10ης Μαρτίου 2005, C-96/03 και C-97/03, Tempelman και van Schaijk (Συλλογή 2005, σ. I-1895, σκέψη 47), και της 9ης Μαρτίου 2010, C-379/08 και C-380/08, ERG κ.λπ. (Συλλογή 2010, σ. I-2007, σκέψη 86).

55 — Αποφάσεις της 19ης Μαρτίου 2002, C-476/99, Lommers (Συλλογή 2002, σ. I-2891, σκέψη 39, σε σχέση με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως ανδρών και γυναικών εργαζομένων), και Mangold (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 65, σε σχέση με την αρχή της ίσης μεταχειρίσεως της οδηγίας 2000/78).

υποχρεούται να εξισορροπεί «τα διάφορα εμπλεκόμενα συμφέροντα» [56].

69. Ενδέχεται να είναι προς το συμφέρον των οικείων εργαζομένων, παρά την ύπαρξη ώριμων συνταξιοδοτικών δικαιωμάτων, να εξακολουθήσουν την έμμισθη δραστηριότητα και μετά την απώλεια της θέσεως εργασίας που κατείχαν επί πολλά έτη. Συναφώς, κρίσιμο είναι το γεγονός ότι βάσει του δικαίου της Ενώσεως κάθε πρόσωπο έχει το δικαίωμα να εργάζεται και να ασκεί το επάγγελμά του (άρθρο 15, παράγραφος 1, του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως [57]). Αυτό το ευρωπαϊκό θεμελιώδες δικαίωμα ισχύει και για τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή του δικαίου της Ενώσεως, όπως είναι π.χ. η κρίσιμη εν προκειμένω οδηγία 2000/78 (άρθρο 51, παράγραφος 1, του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων). Αυτό το θεμελιώδες δικαίωμα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη και κατά την ερμηνεία και εφαρμογή υφιστάμενων διατάξεων της εσωτερικής νομοθεσίας επί πραγματικών περιστατικών τα οποία δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί [58].

70. Μια ρύθμιση, όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, καθιστά δυσχερή για τους εργαζόμενους, οι οποίοι μπορούν ήδη να λαμβάνουν σύνταξη γήρατος, την περαιτέρω άσκηση του δικαιώματός τους εργασίας, διότι δεν έχουν την οικονομική στήριξη της αποζημιώσεως απολύσεως –εν αντιθέσει προς τους λοιπούς εργαζομένους οι οποίοι έχουν εργαστεί στην εκμετάλλευση για ένα εξίσου μεγάλο χρονικό διάστημα– κατά τη μετάβασή τους σε μια νέα εργασιακή σχέση. Με τον τρόπο αυτόν ματαιώνεται εν μέρει η επίτευξη του σκοπού της στηρίξεως μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων προκειμένου να αυξηθεί το ποσοστό του επαγγελματικά ενεργού πληθυσμού [59] τον οποίον επιδιώκει η οδηγία 2000/78.

71. Βεβαίως, το συμφέρον των οικείων εργαζομένων να εξακολουθήσουν να εργάζονται πρέπει να εναρμονίζεται κατά τρόπο δίκαιο με άλλα συμφέροντα. Έτσι, το Δικαστήριο αναγνώρισε με την απόφαση Palacios de la Villa ότι μπορεί να δικαιολογηθεί για λόγους που ανάγονται στην πολιτική για την απασχόληση και την εργασία το να «συνταξιοδοτούνται υποχρεωτικά» τρόπον τινά οι εργαζόμενοι οι οποίοι έχουν συμπληρώσει ένα συγκεκριμένο όριο ηλικίας [60].

72. Βεβαίως, δεν μπορούν κατ' αρχήν να εμποδιστούν τα κράτη μέλη –ούτε οι κοινωνικοί εταίροι– να λάβουν λιγότερο παρεμβατικά μέτρα απ' ό,τι η υποχρεωτική συνταξιοδότηση: μια διάταξη όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, δεν απαγορεύει στους εργαζομένους με ώριμα

56 — Απόφαση Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψη 71).

57 — Ο Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ενώσεως διακηρύχθηκε πανηγυρικά κατ' αρχάς στις 7 Δεκεμβρίου 2000 στη Νίκαια (ΕΕ 2000, C 364, σ. 1), και στη συνέχεια μία ακόμη φορά στις 12 Δεκεμβρίου 2007 στο Στρασβούργο (ΕΕ 2007, C 303, σ. 1).

58 — Στο ίδιο πνεύμα η πάγια νομολογία κατά την οποία μια νέα διάταξη ισχύει άμεσα για τις μελλοντικές συνέπειες μιας καταστάσεως η οποία διαμορφώθηκε υπό το κράτος ισχύος της παλαιάς διατάξεως· βλ. αποφάσεις της 5ης Δεκεμβρίου 1973, 143/73, SOPAD (Συλλογή τόμος 1972-1973, σ. 809, σκέψη 8), της 29ης Ιανουαρίου 2002, C-162/00, Pokrzeptowicz-Meyer (Συλλογή 2002, σ. I-1049, σκέψη 50), της 11ης Δεκεμβρίου 2008, C-334/07 P, Επιτροπή κατά Freistaat Sachsen (Συλλογή 2008, σ. I-9465, σκέψη 43), και της 14ης Ιανουαρίου 2010, (C-226/08, Stadt Papenburg (Συλλογή 2010, σ. I-131, σκέψη 46). Έτσι εξηγείται για ποιον λόγο το Δικαστήριο αναφέρθηκε, στις αποφάσεις Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 22), και της 4ης Μαρτίου 2010, C-578/08, Chakroun (Συλλογή 2010, σ. I-839, σκέψη 44), στον Χάρτη ως δεσμευτικό πρωτογενές δίκαιο.

59 — Αιτιολογική σκέψη 9 της οδηγίας 2000/78.

60 — Απόφαση Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, ιδίως σκέψη 73).

συνταξιοδοτικά δικαιώματα την εξακολούθηση της επαγγελματικής δραστηριότητας. Απλώς, οι ενδιαφερόμενοι δεν έχουν πλέον, κατά την αναζήτηση νέας απασχολήσεως, οικονομική στήριξη στον ίδιο βαθμό με άλλους εργαζομένους οι οποίοι δεν μπορούν να λάβουν ακόμη σύνταξη γήρατος. Με τον τρόπο αυτόν, όπως τόνισε η Δανική και η Γερμανική Κυβέρνηση, λαμβάνεται μεταξύ άλλων υπόψη το θεμιτό συμφέρον του εργοδότη να περιορίσει την οικονομική επιβάρυνσή του σε περίπτωση απολύσεων [61].

73. Εντούτοις, και η απώλεια ενός απλού δικαιώματος οικονομικής στηρίξεως κατά τη μετάβαση σε μια νέα εργασιακή σχέση ενδέχεται να θίγει σημαντικά τα συμφέροντα ενός απολυμένου εργαζομένου. Τούτο συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία η άμεση συνταξιοδότηση συνεπάγεται για τον οικείο εργαζόμενο σημαντική μείωση του ποσού της πρόωρης συντάξεώς του ή άλλες σημαντικές περικοπές έναντι του μέγιστου ποσού συντάξεως που θα μπορούσε να λαμβάνει. Στην περίπτωση αυτή, έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία το συμφέρον του να εξακολουθήσει να εργάζεται. Πράγματι, όσο μεγαλύτερο είναι το χρονικό διάστημα κατά το οποίο εργάζεται, τόσο μεγαλύτερη είναι κατά κανόνα η σύνταξη που προσδοκά να λάβει και τόσο μικρότερες οι μειώσεις λόγω πρόωρης συνταξιοδοτήσεως τις οποίες πρέπει ενδεχομένως να αναμένει.

74. Ιδιαίτερα παραστατικό είναι συναφώς το παράδειγμα του O. Andersen: εάν είχε αποφασίσει τον Αύγουστο του 2006, μετά τη λύση της εργασιακής σχέσεώς του, να συνταξιοδοτηθεί αμέσως, τότε θα είχε δικαίωμα να λαμβάνει κατ' έτος σύνταξη γήρατος ύψους 125 374 DKK [62]. Εάν εξακολουθούσε να καταβάλλει το ίδιο ποσό εισφορών μέχρι την 1η Ιουνίου 2008, σε συνδυασμό με παράταση του ενεργού επαγγελματικού βίου του μέχρι την ανωτέρω ημερομηνία, η σύνταξή του γήρατος θα ανερχόταν αντιθέτως σε 152 611 DKK κατ' έτος [63], ήτοι μετά από δύο ακόμη έτη περίπου η ονομαστική της αξία θα είχε αυξηθεί άνω του 20 %.

61 — Βεβαίως, το Δικαστήριο έχει τονίσει ότι «αμιγώς ατομικ[οί] λόγ[οι] οι οποίοι χαρακτηρίζουν την κατάσταση του εργοδότη, όπως η μείωση του κόστους ή η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας» δεν μπορούν να δικαιολογήσουν την άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας. Εντούτοις, ταυτόχρονα δεν απέκλεισε τη συνεκτίμηση των συμφερόντων των εργοδοτών στο πλαίσιο της επιδιώξεως σκοπών που άπτονται της πολιτικής της απασχολήσεως και της αγοράς εργασίας οι οποίοι αφορούν το γενικό συμφέρον. Συνεπώς, θεμιτώς ο Δανός νομοθέτης συνεκτίμησε, κατά τη διαμόρφωση του δικαιώματος για καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως βάσει του άρθρου 2a FL, και το συμφέρον του εργοδότη να αποφύγει την υπέρμετρη οικονομική επιβάρυνση· βλ., συναφώς, την απόφαση Age Concern England (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 27, σκέψη 51 [46]). Και στην απόφαση Kücükdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3), το Δικαστήριο ουδόλως θεώρησε ότι είναι άνευ σημασίας η επιδίωξη ενός σκοπού όπως είναι η «μεγαλύτερη ελαστικότητα κατά τη διαχείριση του προσωπικού» και η μείωση των υποχρεώσεων του εργοδότη σε σχέση με την απόλυση συγκεκριμένων ομάδων εργαζομένων (σκέψη 39)· αντιθέτως, έκρινε ότι η επιλεγείσα από τον νομοθέτη για την επίτευξη των σκοπών αυτών ρύθμιση «δεν είναι πρόσφορη για την επίτευξη του σκοπού αυτού» (σκέψη 40).

62 — Την 31η Αυγούστου 2006, τούτο θα αντιστοιχούσε σε 16 807,64 ευρώ, ήτοι περίπου 1 400 ευρώ μηνιαίως.

63 — Την 1η Ιουνίου 2008, το ποσό αυτό θα αντιστοιχούσε σε 20 460,56 ευρώ, ήτοι περίπου 1 705 ευρώ μηνιαίως.

75. Ασφαλώς, εναπόκειται σε τελευταία ανάλυση στον εθνικό νομοθέτη (και στους κοινωνικούς εταίρους) να εκτιμήσουν, βάσει του ευρέως περιθωρίου εκτιμήσεως που διαθέτουν κατά τη χάραξη της εργασιακής και κοινωνικής πολιτικής, μέχρι ποιου ορίου οι εργαζόμενοι πρέπει να αποδέχονται μειώσεις σε περίπτωση πρόωρης συνταξιοδοτήσεώς τους και λοιπές περικοπές επί του ανώτατου ποσού συντάξεως το οποίο θα μπορούσαν να λάβουν. Ωστόσο, εξ όσων μπορώ να αντιληφθώ, η προβληματική αυτή δεν απασχόλησε τον Δανό νομοθέτη κατά την εισαγωγή του επίμαχου εν προκειμένω άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL [64], αλλά ούτε και κατά την εν συνεχεία μεταφορά της οδηγίας 2000/78 [65]. Ο Δανός νομοθέτης ουδόλως άσκησε το συναφές περιθώριο εκτιμήσεως που διέθετε.

76. Το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL δεν περιέχει κάποιου είδους διαφοροποίηση μεταξύ εργαζομένων οι οποίοι έχουν συμπληρώσει το νόμιμο όριο ηλικίας για τη συνταξιοδότησή τους και αυτών οι οποίοι μπορούν απλώς να επιδείξουν το ελάχιστο όριο ηλικίας για συνταξιοδότηση. Εντούτοις, οι δυο κατηγορίες δεν μπορούν άνευ ετέρου «να μπουν στο ίδιο καζάνι», διότι διαφέρουν ως προς ένα ουσιώδες σημείο: πριν από τη συμπλήρωση του νόμιμου ορίου συνταξιοδοτήσεως, η λήψη συντάξεως γήρατος συνδέεται κατά κανόνα με σημαντικές μειώσεις λόγω της πρόωρης συνταξιοδοτήσεως, πράγμα το οποίο μπορεί να συνεπάγεται για τους ενδιαφερόμενους επώδυνες οικονομικές απώλειες. Πέραν τούτου, μειώνονται κατά κανόνα και οι προσδοκίες για το ύψος της συντάξεως έτι περαιτέρω ανάλογα με το πόσο απέχει ο εργαζόμενος από το νόμιμο όριο ηλικίας.

77. Βεβαίως, το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL, περιορίζει, από της τροποποιήσεώς του το 1996, τη μη καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως μόνο στις περιπτώσεις στις οποίες ο απολυόμενος υπάλληλος εντάχθηκε στο συνταξιοδοτικό σύστημά του πριν από τη συμπλήρωση του 50ού έτους του. Εντούτοις, τούτο έχει απλώς ως αποτέλεσμα να μη θίγει η προσδοκία για τη λεγόμενη «ελάχιστη σύνταξη» το δικαίωμα καταβολής αποζημιώσεως απολύσεως. Αντιθέτως, δεν αποκλείεται ο εργαζόμενος να υποχρεωθεί να υποστεί σημαντικές μειώσεις στη σύνταξή του λόγω πρόωρης συνταξιοδοτήσεως. Σε ορισμένες ακραίες περιπτώσεις, τούτο ενδέχεται να έχει ως συνέπεια ένας εργαζόμενος, ο οποίος εισήλθε στο συνταξιοδοτικό σύστημά του στην ηλικία των 49 ετών και απώλεσε τη θέση του εργασίας στην ηλικία των 61 ετών, να απωλέσει το δικαίωμά του επί της αποζημιώσεως απολύσεως βάσει του άρθρου 2a, παράγραφος 1, του FL, μολονότι, μετά από δώδεκα έτη καταβολής εισφορών, μπορεί να αναμένει μόνο μια συγκριτικά μικρή σύνταξη γήρατος προβλεπόμενη από συλλογική σύμβαση, σε περίπτωση δε υποβολής αιτήματος για άμεση καταβολή της θα πρέπει επίσης να αναμένει περαιτέρω μείωσή της λόγω της πρόωρης συνταξιοδοτήσεώς του.

64 — Αρχικά άρθρο 2a, παράγραφος 2, του FL.

65 — Όπως προκύπτει από τη δικογραφία, ο Δανός νομοθέτης εξέτασε το άρθρο 2a FL, επ' αφορμή της μεταφοράς της οδηγίας 2000/78, απλώς σε σχέση με το αν είναι αντικειμενικά δικαιολογημένο να μην καταβάλλεται αποζημίωση απολύσεως σε *μικρότερης ηλικίας εργαζομένους*. Αντιθέτως, το αν υπάρχει δυσμενής διάκριση λόγω ηλικίας εις βάρος των *μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων* οι οποίοι μπορούν να λάβουν ήδη σύνταξη γήρατος, από τη ρύθμιση του άρθρου 2a, παράγραφος 3, FL, δεν φαίνεται να αποτέλεσε αντικείμενο των αναλύσεών του (βλ., επίσης, ανωτέρω υποσημείωση 42).

78. Συνεπώς, δεν μπορεί εν συνόψει μια διάταξη όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, FL να θεωρηθεί έκφραση μιας δίκαιης σταθμίσεως συμφερόντων. Η εφαρμογή της έχει ως αποτέλεσμα να θέτει σε υπέρμετρα δυσμενή μοίρα τους εργαζομένους που εμπίπτουν σε αυτήν, δεδομένου ότι θεωρεί, κατά αμάχητο τεκμήριο, ότι αυτοί, ακόμη και αν υποστούν σημαντικές οικονομικές απώλειες σε σχέση με το ύψος της συντάξεως που μπορούν να λάβουν ατομικά, πρόκειται σε κάθε περίπτωση να αποχωρήσουν από την αγορά εργασίας. Εντούτοις, ένας εργαζόμενος έχει θεμιτό συμφέρον να εξακολουθήσει την επαγγελματική δραστηριότητά του, εάν στην περίπτωση της άμεσης συνταξιοδοτήσεώς του θα πρέπει να αναμένει σημαντική μείωση της συντάξεώς του, λόγω της πρόωρης συνταξιοδοτήσεως του, ή άλλες σημαντικές περικοπές σε σχέση με το ανώτατο ύψος της συντάξεως που θα μπορούσε να λάβει.

79. Ως εκ τούτου, η υπό κρίση υπόθεση διαφέρει κατά τα λοιπά σε βασικά σημεία από την υπόθεση Palacios de la Villa, στην οποία οι εφαρμοστέες διατάξεις της ισπανικής νομοθεσίας και των ισπανικών συλλογικών συμβάσεων εργασίας δεν στηρίζονταν στη συμπλήρωση ενός ελάχιστου ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση, αλλά στη συμπλήρωση του νόμιμου ορίου ηλικίας για τη συνταξιοδότηση, ο δε ενάγων είχε ήδη συμπληρώσει τις αναγκαίες περιόδους εργασίας για να λάβει το μέγιστο ποσό συντάξεως [66].

66 — Απόφαση Palacios de la Villa (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 2, σκέψεις 24, 27 και 30).

iv) Το μέχρι τούδε συναγόμενο συμπέρασμα

80. Μια ρύθμιση όπως είναι αυτή του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL, δεν είναι αναγκαία για την επίτευξη του επιδιωκόμενου με αυτήν σκοπού. Πέραν τούτου, επάγεται την υπέρμετρη προσβολή των συμφερόντων των οικείων εργαζομένων. Για τους δύο αυτούς λόγους, η άμεση άνιση μεταχείριση λόγω ηλικίας που αυτή συνεπάγεται δεν είναι δικαιολογημένη βάσει του άρθρου 6, παράγραφος 1, της οδηγίας 2000/78.

3. Συνέπειες για την κύρια δίκη

81. Κατά πάγια νομολογία, ο εθνικός δικαστής έχει την υποχρέωση, κατά την εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου, να ερμηνεύει το δίκαιο αυτό, στο μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του γράμματος και του σκοπού της οικείας οδηγίας, ώστε να επιτυγχάνεται το αποτέλεσμα που επιδιώκει η οδηγία και να τηρείται έτσι το άρθρο 288, παράγραφος 3, ΣΕΕ [67].

82. Σε αυτή την υποχρέωση σύμφωνης με την οδηγία ερμηνείας τίθενται βέβαια ορισμένα όρια από τις γενικές αρχές δικαίου, και ιδίως από τις αρχές της ασφάλειας δικαίου

67 — Βλ., αντί πολλών, αποφάσεις της 10ης Απριλίου 1984, 14/83, von Colson και Kamann (Συλλογή 1984, σ. 1891, σκέψη 26), της 5ης Οκτωβρίου 2004, C-397/01 έως C-403/01, Pfeiffer κ.λπ. (Συλλογή 2004, σ. I-8835, σκέψη 113), Impact (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 98), Αγγελιδάκη κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 197), και Küküdeveci (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 3, σκέψη 47).

και της απαγόρευσης της αναδρομικής ισχύος· ούτε μπορεί να αποτελέσει βάση για μια contra legem ερμηνεία του εθνικού δικαίου [68].

83. Ωστόσο, ανεξαρτήτως τούτου, η αρχή της σύμφωνης με την οδηγία ερμηνείας επιβάλλει πάντως στα εθνικά δικαστήρια να χρησιμοποιούν κάθε δυνατότητα εντός των ορίων της αρμοδιότητάς τους, λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του εσωτερικού δικαίου και εφαρμόζοντας μεθόδους ερμηνείας που αναγνωρίζονται από το δίκαιο αυτό, προκειμένου να εξασφαλίζουν την πλήρη αποτελεσματικότητα της οικείας οδηγίας και να καταλήγουν σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που επιδιώκει η οδηγία [69]. Συναφώς, τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να εξαντλούν κάθε περιθώριο εκτιμήσεως που τους παρέχει το εθνικό δίκαιο [70].

84. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξετάσει εάν και κατά πόσον το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL μπορεί να ερμηνευθεί κατά τρόπο σύμφωνο προς τις επιταγές της οδηγίας 2000/78 τις οποίες ανέλυσα ανωτέρω. Χωρίς να θέλω να προκαταβάλω την εκτίμηση του Vestre Landsret, το οποίο είναι το μόνο αρμόδιο για την ερμηνεία της εθνικής νομοθεσίας [71], φρονώ ότι στην υπό κρίση υπόθεση είναι απολύτως δυνατή μια σύμφωνη προς την οδηγία ερμηνεία. Εντούτοις, η μέχρι τούδε αυστηρή εφαρμογή της εξαιρέσεως που εισάγει το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL στηρίζεται μόνο στην ερμηνεία που δίδουν τα δανικά δικαστήρια. Η διατύπωσή της («ο υπάλληλος λαμβάνει, κατά την απόλυσή του, σύνταξη γήρατος […]») θα μπορούσε επίσης να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι καλύπτει μόνον πρόσωπα τα οποία *πρόκειται πράγματι να λάβουν* τη σύνταξή τους γήρατος, χωρίς να εννοεί κατ' ανάγκην τα πρόσωπα τα οποία *μπορούν να λάβουν* απλώς σύνταξη γήρατος [72].

85. Σε περίπτωση που δεν είναι δυνατό να ερμηνευθεί το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL, κατά τρόπο σύμφωνο προς την οδηγία, τότε θα πρέπει η διάταξη να μην εφαρμοστεί στη διαφορά που αποτελεί το αντικείμενο της κύριας δίκης [73], με συνέπεια να μπορεί να

68 — Αποφάσεις της 16ης Ιουνίου 2005, C-105/03, Pupino (Συλλογή 2005, σ. I-5285, σκέψεις 44 και 47), Impact (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 100), και Αγγελιδάκη κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 199).

69 — Αποφάσεις Pfeiffer (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σκέψεις 115, 116, 118 και 119), Impact (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 101), και Αγγελιδάκη κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 200)· ομοίως και η απόφαση της 13ης Νοεμβρίου 1990, C-106/89, Marleasing (Συλλογή 1990, σ. I-4135, σκέψη 8), στην οποία το Δικαστήριο τόνισε ότι «ένα εθνικό δικαστήριο, που καλείται να το [το εθνικό δίκαιο] ερμηνεύσει, οφείλει να πράξει τούτο κατά το μέτρο του δυνατού υπό το φως του κειμένου και του σκοπού της εν λόγω οδηγίας».

70 — Απόφαση von Colson και Kamann (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 67, σκέψη 28)· βλ., επίσης, αποφάσεις της 4ης Φεβρουαρίου 1988, 157/86, Murphy κ.λπ. (Συλλογή 1988, σ. 673, σκέψη 11), και της 11ης Ιανουαρίου 2007, C-208/05, ITC (Συλλογή 2007, σ. I-181, σκέψη 68).

71 — Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, C-212/04, Adeneler κ.λπ. (Συλλογή 2006, σ. I-6057, σκέψη 103), της 19ης Σεπτεμβρίου 2006, C-506/04, Wilson (Συλλογή 2006, σ. I-8613, σκέψη 34), και Αγγελιδάκη κ.λπ. (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψη 48).

72 — Όπως εξήγησε η Δανική Κυβέρνηση με τις γραπτές παρατηρήσεις της, η μέχρι τούδε πρακτική σε σχέση με το άρθρο 2a, παράγραφος 3, του FL στηρίζεται σε μια τελολογική συσταλτική ερμηνεία της διατάξεως στο πλαίσιο της οποίας το ρήμα της δανικής γλώσσας «vil» ερμηνεύεται υπό την έννοια του «kan».

73 — Πάγια νομολογία· βλ. π.χ. την απόφαση Marshall (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 20, σκέψεις 55 και 56), κατά την οποία «μπορεί να γίνει επίκληση [της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως] […] κατά κρατικών αρχών που ενεργούν υπό την ιδιότητα του εργοδότη για να αποκρουστεί η εφαρμογή κάθε εθνικής διατάξεως που αντιβαίνει [στην εν λόγω αρχή]»· βλ., επίσης, αποφάσεις ITC (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 70, σκέψη 69), και Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψεις 80 και 81).

λάβει την αποζημίωση απολύσεως βάσει του άρθρου 2a, παράγραφος 3, του FL και ένα πρόσωπο το οποίο βρίσκεται στη θέση του O. Andersen· πράγματι, εφόσον ο εθνικός νομοθέτης δεν έχει λάβει μέτρα για την αποκατάσταση της ίσης μεταχειρίσεως, η τήρηση της αρχής της ίσης μεταχειρίσεως μπορεί να διασφαλισθεί μόνο με τη χορήγηση στα πρόσωπα που ανήκουν στην ευρισκόμενη σε δυσμενέστερη θέση κατηγορία των ιδίων πλεονεκτημάτων με εκείνα που χορηγούνται στα πρόσωπα της ευνοημένης κατηγορίας [74].

4. Τελικές παρατηρήσεις

86. Προκειμένου να δοθεί στο αιτούν δικαστήριο μια χρήσιμη απάντηση επί του προδικαστικού ερωτήματός του, θα πρέπει να παρατηρήσω για λόγους πληρότητας και τα ακόλουθα.

87. Το γεγονός ότι το άρθρο 2a, παράγραφος 21, του FL εξαρτά την καταβολή αποζημιώσεως απολύσεως από την επί πολλά έτη αδιάκοπη εργασία στην εκμετάλλευση θα μπορούσε να υποδηλώνει ότι το νόημα και ο σκοπός της αποζημιώσεως αυτής δεν έγκειται αποκλειστικά στην παροχή οικονομικής στηρίξεως κατά τη μετάβαση σε μια νέα εργασιακή σχέση. Αντιθέτως, με αυτήν την αποζημίωση απολύσεως θα μπορούσε να ανταμείβεται – τουλάχιστον εν μέρει – και η πιστότητα του εργαζομένου στην εκμετάλλευση.

88. Σε αντίστοιχη ερώτηση του Δικαστηρίου, υπήρξε ασυμφωνία μεταξύ των μετεχόντων στη διαδικασία σε σχέση με το αν η διάταξη του άρθρου 2a FL ενέχει ένα τέτοιο στοιχείο ανταμοιβής για την κατά το παρελθόν επιδειχθείσα πιστότητα στην εκμετάλλευση. Ενώ η Δανική Κυβέρνηση, η Περιφέρεια Νότιας Δανίας και η Επιτροπή αρνούνται τούτο, ο ενάγων της κύριας δίκης υπεραμύνεται της αντίθετης απόψεως. Σε τελευταία ανάλυση, εναπόκειται στο εθνικό δικαστήριο να σχηματίσει τη δική του άποψη για το ζήτημα αυτό [75].

89. Εάν η ρύθμιση του άρθρου 2a FL σκοπεί τουλάχιστον εν μέρει στην ανταμοιβή για την επί πολλά έτη επιδειχθείσα πιστότητα στην εκμετάλλευση, τότε τούτο θα αποτελούσε έναν ακόμη επιτακτικό λόγο να μην στερούνται οι εργαζόμενοι της αποζημιώσεως απολύσεως εκ του λόγου και μόνον ότι έχουν ώριμα συνταξιοδοτικά δικαιώματα. Πράγματι, είναι αδιάφορο σε σχέση με την ανταμοιβή για την επιδειχθείσα κατά το παρελθόν πιστότητα στην εκμετάλλευση το αν ένας εργαζόμενος κατά τον χρόνο της λύσεως της εργασιακής σχέσεώς του μπορεί ή όχι να λάβει σύνταξη γήρατος.

74 — Πάγια νομολογία· βλ., αντί πολλών, απόφαση της 21ης Ιουνίου 2007, C-231/06 έως C-233/06, Jonkman κ.λπ. (Συλλογή 2007, σ. I-5149, σκέψη 39, με περαιτέρω παραπομπές).

75 — Απόφαση Petersen (προπαρατεθείσα στην υποσημείωση 22, σκέψη 42).

VI — Πρόταση

90. Βάσει των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στο ερώτημα του Vestre Landsret:

«Εάν υπάρχει νομοθετική πρόβλεψη για την καταβολή αποζημιώσεως στην περίπτωση απολύσεως εργαζομένων που εργάστηκαν επί πολλά έτη στην ίδια εκμετάλλευση με σκοπό να καταστεί ευχερέστερη, από οικονομικής απόψεως, η μετάβασή τους σε μια νέα εργασιακή σχέση, τότε δεν συνάδει με το άρθρο 2 και το άρθρο 6 της οδηγίας 2000/78/ΕΚ η μη καταβολή αυτής της αποζημιώσεως απολύσεως σε εργαζομένους οι οποίοι κατά τη λύση της εργασιακής σχέσεώς τους μπορούν να λάβουν σύνταξη γήρατος, εφόσον δεν λαμβάνεται υπόψη,

— το αν ο εκάστοτε εργαζόμενος πρόκειται πράγματι να λάβει σύνταξη γήρατος κατά το ανωτέρω χρονικό σημείο ή, αντιθέτως, αν θα εξακολουθήσει να είναι στη διάθεση της αγοράς εργασίας, και

— το αν η συνταξιοδότηση κατά το χρονικό αυτό σημείο θα συνεπαγόταν για τον εκάστοτε εργαζόμενο σημαντική μείωση του ύψους της συντάξεώς του λόγω της πρόωρης συνταξιοδοτήσεως ή άλλως σημαντικές οικονομικές απώλειες σε σχέση με το ύψος της συντάξεως.»